

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

**Хмельницького інституту
соціальних технологій
Університету «Україна»**

**№ (1) 15
2018**

Засновник

Хмельницький інститут соціальних технологій Університету «Україна»
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації № 15618-4090Р від 28.08.2009)

Збірник наукових праць включено до переліку наукових фахових видань України у галузі педагогічних наук (Наказ Міністерства освіти і науки України № 1604 від 22.12.2016).

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна» (протокол № 2 від 16 квітня 2018 р.)

У збірнику наукових праць розміщено наукові публікації вчених та науково-педагогічного персоналу інституту, інших вищих навчальних закладів і наукових установ. Призначений для ознайомлення громадськості з результатами наукових досліджень. Розрахований на науковців, педагогів, а також тих, хто цікавиться питаннями педагогічної науки.

Електронну версію збірника розміщено за веб-адресою: <http://hist-nauka.wixsite.com/home>

Адреса редакції: м. Хмельницький,
вул. Ярослава Мудрого, 2А,
тел. (0382) 70-45-56

© ХІСТ, 2018

голова редколегії – доктор педагогічних наук, професор **Чайковський М. Є.**
заступник голови редколегії – кандидат педагогічних наук, доцент **Кравчук Л. С.**
відповідальний секретар – кандидат педагогічних наук **Островська Н. О.**

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України **Бутенко В. Г.;**

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України **Пометун О. І.;**

доктор педагогічних наук, професор **Шевцов А. Г.;**

доктор педагогічних наук, професор **Харченко С. Я.;**

доктор педагогічних наук, професор **Гупан Н. М.;**

доктор психологічних наук, професор **Томчук М. І.;**

доктор педагогічних наук, професор **Поліщук В. А.;**

доктор педагогічних наук, професор **Миронова С. П.;**

доктор педагогічних наук, професор **Діденко О. В.;**

доктор педагогічних наук, доцент **Мірошниченко В. І.;**

доктор педагогічних наук, професор **Сергієнко Л. П.;**

доктор педагогічних наук, доцент **Адирхаєв С. Г.;**

доктор педагогічних наук, доцент **Чернілевський Д. В.**

Редактор – Лопоносова Н. П.
Комп'ютерна верстка – Бабинєць Н. А.

Підписано до друку 10.05.2018. Формат 70x100/16.
Умовн. друк. арк. 22,99. Обл. вид. арк. 29,75.
Наклад 100 прим.; зам. № 12.06-18.

Видавець і виготовлювач – Університет «Україна»
03115, м. Київ, вул. Лаврська, 23,
тел. (044) 424-40-69, 424-56-26
E-mail: ukraina@ukr.net.ua

Свідоцтво про державну реєстрацію ДР № 415 від 06.04.2001 р.

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Атаманюк Алла Василівна,

Геделевич Єлена Василівна

Методичні аспекти викладання дисциплін з інформатики 7

Бастричев Володимир Семенович

Модульно-рейтингова система навчання: проблеми щодо оцінювання якості знань..... 11

Броварська Олена Аркадіївна

Роль тьюторства у організації освітнього процесу вчз в умовах сучасного інформаційного суспільства: переваги та проблеми 16

Курняк Лариса Миколаївна

Позанавчальні технології формування екологічної культури особистості..... 20

Чорній Віра Ярославівна

Професійно-орієнтований підхід до викладання іноземної мови студентам нелінгвістичних спеціальностей 25

Шапошник Галина Григорівна

Формування комунікативної активності та креативного мислення студентів з використанням інноваційних технологій навчання на заняттях німецької мови..... 29

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ТА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Квасниця Ірина Миколаївна

Самоосвіта як шлях професійного вдосконалення тренера-викладача 34

Крупа Валентина Володимирівна

Особливості фізичної терапії та ерготерапії у психолого-педагогічній науці та практиці підготовки майбутніх фахівців з фізичної терапії, ерготерапії 37

Лісовець Олег Васильович

Умови створення сприятливого освітнього середовища для формування соціально-правової компетентності майбутніх соціальних працівників 40

Логвиненко Тетяна Олександрівна

Сучасні технології підготовки фахівців соціальної сфери: зарубіжний досвід 44

Мартинчук Олена Валеріївна

Концепція підготовки майбутніх фахівців у галузі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі..... 49

Титаренко Світлана Анатоліївна

Формування готовності студентів спеціальності „Дошкільна освіта” до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти..... 53

Юрчук Олексій Іванович

Моделювання процесу підготовки майбутніх вихователів до здійснення рухового режиму в ДНЗ 58

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТЬОМУ ПРОСТОРИ

Ашиток Надія Іванівна

Гуманізація освіти в епоху постмодерну 64

Боряк Оксана Володимирівна

Теоретико-методологічна основа цілісної системи діагностики, формування та корекції мовленнєвої діяльності рвд молодшого шкільного віку..... 68

Добровіцька Олена Олександрівна

Особливості підготовки майбутніх соціальних працівників до толерантної взаємодії в умовах інклюзивного середовища 73

Кравчук Людмила Степанівна

Особливості діяльності рухового аналізатора у розвитку пізнавальної сфери та особливості корекційно-педагогічного процесу при церебральному паралічі..... 78

Кулик Алла Леонідівна

Роботизовані пристрої „Локомат” і „Джео” у реабілітації дітей зі спастичними формами дитячого церебрального паралічу 82

Ліхницька Лариса Миколаївна

Особливості впровадження інклюзивної освіти в початковій школі..... 87

Омельяненко Інна Олександрівна

Дидактичне забезпечення фізичного виховання школярів у гетерогенних групах в умовах інклюзивної освіти 91

Островська Наталія Олександрівна,

Боднарчук Вікторія Вікторівна

Профілактика комплексу гандикапу у студентів з інвалідністю в умовах закладу вищої освіти 95

Тимкова Валентина Андріївна

Інклюзивне освітнє середовище у вищій школі України 99

Шаповал Євгенія Юріївна,

Шаповал Алла Олексіївна

Наукове обґрунтування ефективних шляхів корекції наявних рухово-координаційних порушень у слабочуючих школярів засобами міні-футболу..... 102

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ РУХОВОГО РЕЖИМУ В ДНЗ

О. І. ЮРЧУК

Сьогодні існує досить багато факторів які впливають на формування та розвиток професійної майстерності педагога в умовах ДНЗ. Дослідження даної проблеми дозволяє наблизитися до розуміння механізмів удосконалення професіоналізму вихователя та розробити власне моделювання процесу підготовки майбутніх вихователів до здійснення рухового режиму в ДНЗ.

Набутий практичний досвід та проведені експериментальні дослідження показують, що у майбутніх фахівців спеціальності „Дошкільна освіта” недостатньо сформована готовність до здійснення рухового режиму в ДНЗ. Про що свідчить низький рівень вмотивованості до здійснення рухового режиму у ДНЗ, низький рівень володіння теоретичними знаннями та уміннями і навичками, несформованість професійно-важливих рис та якостей.

Результати теоретичного аналізу наукових праць вказують на те, що проблема формування особистості сучасного педагога була предметом багатьох досліджень І. Беха, І. Зязюна, Н. Ничкало, І. Підласого, Н. Кузьміної та ін. Значним внеском у професійну підготовку майбутніх вихователів стали дослідження Л. Артемової, Г. Біленької, О. Богініч, Е. Вільчовського, Н. Денисенко, Н. Кожухової, М. Машовець, З. Нестерової, Т. Поніманської та ін.

Однак, зважаючи на численні дослідження науковців, проблема все ж таки залишається актуальною, оскільки у публікаціях цих та багатьох інших учених недостатньо визначені питання моделі підготовки сучасного вихователя та модернізації підготовки сучасного педагога у виші.

Пошук шляхів вирішення проблеми підготовки майбутніх вихователів до здійснення рухового режиму у ДНЗ зумовив виокремлення одного із підходів сутність якого полягає у розробці моделювання педагогічної діяльності в освітньому процесі.

Мета статті: обґрунтувати модель підготовки вихователя до здійснення рухового режиму в ДНЗ.

Здійснивши аналіз словникової літератури, ми дійшли висновку, що існує чимала кількість визначення поняття „модель”. У педагогічному словнику за редакцією С. У. Гончаренка модель (з французької мови *modele* від *modulus* – міра, мірило, зразок) є умовним образом якогось об’єкта, який зберігає зовнішню схожість і пропорції частин при певній схематизації й умовності засобів зображення [1, с. 290]. Модель – це створений з метою одержання й збереження інформації специфічний об’єкт, що відбиває якості, характеристики та зв’язки об’єкта оригіналу будь-якої природи, істотні для поставлених завдань. Результати дослідження на моделі переносяться на об’єкт,

Отже, М. Д. Ярмаченко декларує, що метод педагогічного моделювання лежить в основі будь-якого методу наукового дослідження – як теоретичного, при якому „використовуються різноманітні знакові, абстрактні моделі, так і експериментального, де використовуються предметні моделі” [5, с. 323]. Наслідком педагогічного моделювання є модель.

Ученими приділено достатньо уваги опису такої категорії, як педагогічна модель, але єдність у поглядах відсутня. Так, Л. Пустовіт термін модель, трактує як „зразок, примірник чого-небудь, схему для пояснення якогось явища або процесу” [7, с. 433]. В. Ягупов зазначає, дефініція „модель” має еталонне значення, яке „визначає цілі, основи організації та проведення навчального процесу” [9, с. 227]. В українській енциклопедії освіти знаходимо наступне визначення цього терміну: „уявна або матеріально реалізована система, котра відображає або відтворює об’єкт дослідження і здатна змінювати його так, що її вивчення дає нову інформацію” [2, с. 516]. У свою чергу, аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що модель – це не тільки відображення навчальної системи, але й передбачена форма діяльності.

Структурна модель включає чотири основних етапи побудови педагогічної моделі. *Перший* – постановка завдання. *Другий етап* – побудова моделі. *Третій етап* – перевірка моделі на достовірність. *Четвертий етап* – використання моделі, визначення ступеня її успішності [6].

Для нашого дослідження суттєвого значення набуває модель формування підготовки майбутніх вихователів до здійснення рухового режиму у ДНЗ, в основі якої є логічна схема, що

містить такі методологічні принципи педагогічного моделювання, як підпорядкованість меті; ієрархічна взаємозумовленість, узгодженість компонентів; реальність виконання; конкретність; передбачуваність; зворотній зв'язок стосовно стану досягнутого результату; інформаційна достатність. Застосування моделювання дає змогу виявити суттєві ознаки та якості досліджуваного явища, виокремити та впорядкувати компоненти процесу його формування в структуровану, взаємозалежну, взаємозумовлену єдність.

Моделювання педагогічних явищ має свою специфіку, основна з яких полягає у тому, що об'єктом моделювання виступають реальні фрагменти педагогічної діяльності, які відтворюють певні функції і властивості вихідного явища. Відтак, у педагогіці використовують динамічні моделі, до складу яких входять модель структури явища та модель функціонування. Інша особливість педагогічного моделювання полягає у невизначеності результатів особливо у довгостроковій перспективі.

Безперечно, розробка графічної моделі надала нам можливість зрозуміти, що саме необхідно формувати, порівняно з попереднім досвідом. В основі нашої моделі – мета і чинники формування професійної підготовки майбутніх вихователів, принципи цього процесу, педагогічні умови, система форм, методів навчання, інноваційні технології, критерії та рівні сформованості майбутнього фахівця дошкільної освіти, його конкурентоздатність. Ми прагнули створити таку модель, яка б допомогла забезпечити високий рівень професійної освіти, стимулювати навчально-пізнавальну діяльність студентів, підвищити професіоналізм майбутніх фахівців дошкільної освіти.

Отже, створена модель включала такі взаємозалежні складові: *мету, завдання; організацію підготовки; компоненти, критерії та рівні* готовності майбутніх вихователів до здійснення рухового режиму у ДНЗ; *педагогічні умови; результат підготовки.*

Зазначимо, що усі складові моделі були спрямовані на оволодіння майбутніми вихователями мотиваційним, пізнавально-інтелектуальним та діяльнісним критеріями готовності. На нашу думку, реалізація усіх зазначених вище складових частин моделі сприятиме формуванню належного рівня підготовки майбутніх вихователів до здійснення рухового режиму у ДНЗ.

Графічне відображення розробленої моделі підготовки майбутніх вихователів до здійснення рухового режиму у ДНЗ представлено на рисунку 1.

У концептуалізації задекларованої теми важливі й такі принципи: гуманізації, технологізації, інтеграції, системності та послідовності, науковості, відкритості та доступності, практичної спрямованості, моніторингу, фахової спрямованості, організації самоосвіти та самовиховання студентів, особистісно-орієнтованого підходу.

Пріоритетним, якому властивий високий потенціал в оновленні системи освіти в цілому, є *принцип гуманізації*. Гуманітарна підготовка, на думку М. Віленського, що має свою систему і цілеспрямований характер, обумовлює такі властивості фахівця дошкільної освіти, як адаптивність, здійснення самоосвіти, самооцінювання й ініціативність.

Принцип технологізації передбачає впровадження в практику передових навчальних технологій, видів педагогічного контролю (педагогічного моніторингу).

Принцип інтеграції означає, що практична педагогічна інтеграція змісту різних дисциплін в більшості випадків проводиться відразу на декількох підставах, що дозволяє отримати найбільший педагогічний ефект.

Принцип системності та послідовності передбачає поєднання попередніх знань із логічним його продовженням.

Принцип науковості означає, що зміст навчального матеріалу має відповідати науковим твердженням і фактам та висвітлювати перспективи розвитку науки. Цей принцип втілюється в навчальних програмах, студентів навчають користуватися сучасними методами дослідження.

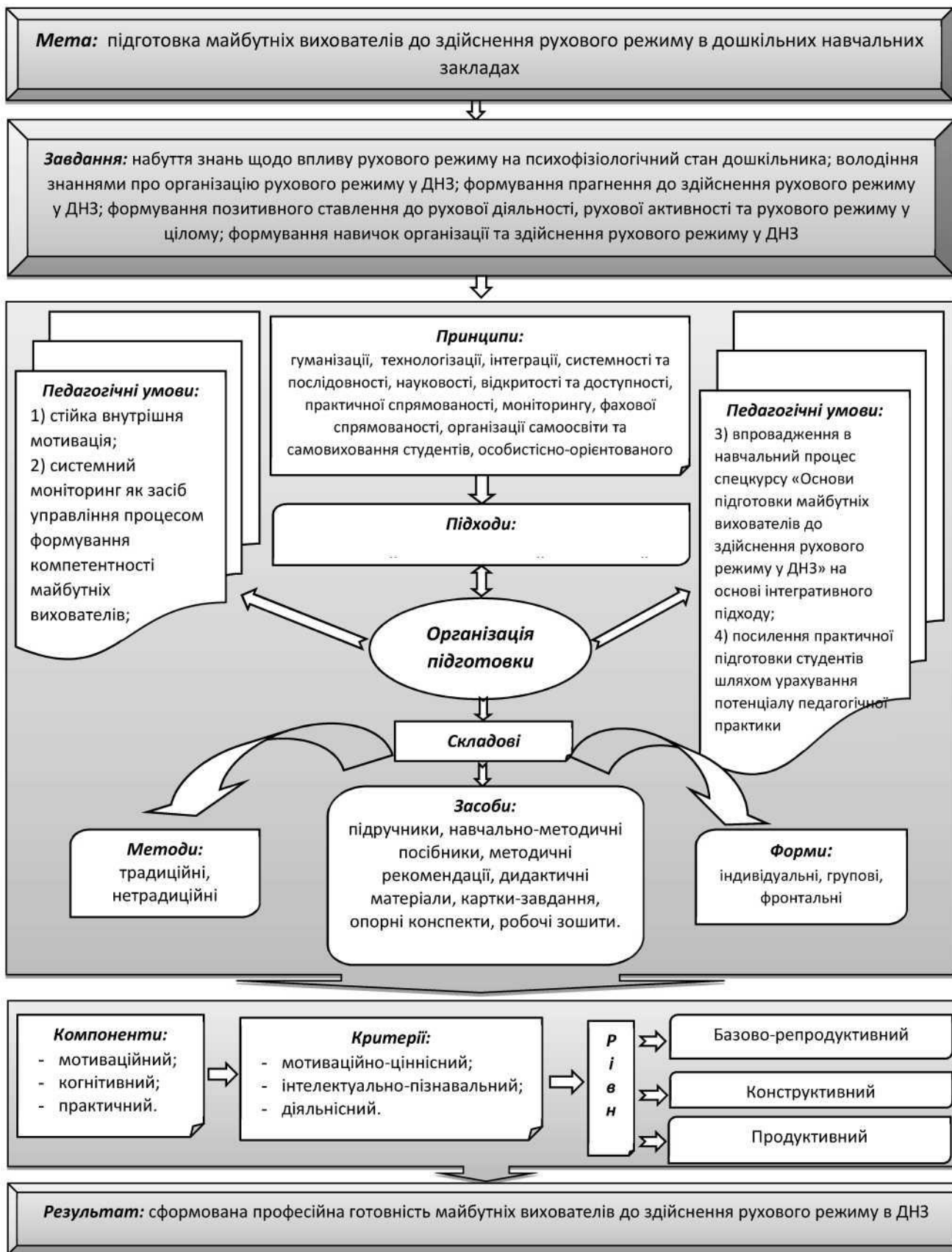

Рис. 1. Модель підготовки майбутніх вихователів до здійснення рухового режиму в ДНЗ

Принцип відкритості та доступності передбачає добровільність участі й свободу вибору програми та освітньої траєкторії розвитку педагогічного професіоналізму студентів, можливість переходу від однієї форми до іншої, а також їх поєднання тощо [8].

Принцип практичної спрямованості передбачає посилення практичної складової у навчальному процесі й забезпечує паралельне засвоєння теоретичних знань і формування практичних умінь.

Принцип моніторингу реагує на запити ринкового довілля з метою оперативного реагування на зміни, які у ньому відбуваються. Його застосування забезпечує якісну підготовку студентів до здійснення рухового режиму у ДНЗ.

Принцип фахової спрямованості ґрунтується на підпорядкуванні навчального процесу одній меті – формування готовності до професійної діяльності майбутніх вихователів у галузі дошкільної освіти. Зміст навчальних дисциплін повинен формувати високопрофесійність компетентності студентів.

Принцип організації самоосвіти та самовиховання студентів спрямований на оптимізацію процесів формування високих професійних і морально-психологічних якостей, вироблення позитивного ставлення до педагогічного процесу [3].

Принцип особистісно-орієнтованого підходу враховує запити, інтереси, а також індивідуальний рівень педагогічної компетентності кожного студента.

Варто підкреслити, що перелік і формулювання принципів підготовки студентів до здійснення рухового режиму у ДНЗ не є вичерпними та завершеними, оскільки емпіричне дослідження підготовки педагогів є таким, що постійно змінюється і безперервно збагачується новими науковими фактами та закономірностями, а теоретичне їх описання – це лише наш суб'єктивний погляд на об'єктивні явища.

Якісну характеристику професійної підготовки майбутнього вихователя до здійснення рухового режиму у ДНЗ як істотної умови системного саморозвитку розкриває її функціональний аспект. Для забезпечення ефективності функціонування моделі визначені наступні функції професійної підготовки фахівців до роботи з дітьми дошкільного віку: аксіологічна, гносеологічна, прогностична, інструментальна, рефлексивна, креативна.

Аксіологічна функція виконує роль ціннісних координат у структурі дидактичної системи і відображає базову позицію фахівця, основою якої є його методологічна культура.

Гносеологічна функція полягає в цілеспрямованому пошуку, відборі, вивченні й систематизації педагогом здоров'я інтегрованих знань, передового досвіду, необхідних йому для створення і розвитку дидактичної системи, в осмисленні отриманої інформації, включенні її у професійну діяльність. Реалізація функції передбачає пізнання фахівцем самого себе, своїх потреб, ціннісних установок, орієнтирів, можливостей, рівня професійного зростання тощо.

Прогностична функція полягає в отриманні педагогом випереджувальної інформації й характер розвитку його педагогічної системи (технології). Це дозволяє не тільки передбачити можливі зміни в організмі в цілому, але і своєчасно вносити необхідні корективи.

Інструментальна функція полягає в реалізації технологічного компонента системи в умовах професійно-педагогічної діяльності та спрямована на досягнення цілей освітнього процесу розвитку здорової дитини. Ця функція залежить від психологічної та технологічної готовності майбутнього вихователя до проектування своєї діяльності.

Рефлексивна функція полягає в розвитку професійної Я-концепції педагога, в уявленні про самого себе і про свою професійну діяльність. Ця функція орієнтує фахівця на самоаналіз, самооцінку способів і результатів діяльності, ціннісних орієнтирів і світоглядних позицій. Вона дозволяє майбутньому вихователю виявити труднощі в досягненні мети і визначити ефективні способи їх подолання.

Креативна функція полягає в спрямованості фахівця дошкільної освіти на зміну, оновлення і вдосконалення системи своєї роботи. Механізм реалізації функції передбачає ознайомлення студентів з різними варіантами освітньої діяльності, вибір технології навчання та організації дітей, дослідну перевірку й оцінку її ефективності.

Всі функції взаємопов'язані між собою і забезпечують дієвість, цілісність і ефективність професійної підготовки майбутнього вихователя до здійснення рухового режиму в ДНЗ.

Модель відображає особливості структури педагогічного процесу, спрямованого на професійне зростання майбутніх вихователів, і передбачає три етапи підготовки студентів: професійно-орієнтаційний, навчально-практичний, діяльнісно-творчий, які об'єднані координаційними зв'язками і містять пріоритетні методи діяльності та форми організації.

Сформуванню точної моделі практично неможливо, оскільки педагогічна діяльність є креативним процесом. Необхідно зазначити, що будь-яка модель відображає лише окремі складові та зв'язки і тісно пов'язана з абстрагуванням й ідеалізацією. У розробку моделі включені

не тільки професійні знання, вміння і навички, вимоги до особистісних характеристик майбутнього спеціаліста, але й вимоги до рівня їх підготовки.

Враховуючи логіку професійної готовності студентів у виші, ми виокремили етапи її методичної реалізації.

Перший етап – **професійно-орієнтаційний**, основним змістом якого є спрямованість студентів на майбутню педагогічну діяльність у цілому, знайомство із професією вихователя, педагогічною діяльністю, зокрема із руховим режимом у дошкільному навчальному закладі, засвоєння знань про здійснення рухового режиму в ДНЗ, залежність режимних моментів від індивідуального розвитку дитини, навчання студентів самостійної роботи із різними джерелами. У результаті у майбутніх вихователів формується стійка мотиваційна готовність, яка свідчить про позитивне ставлення студентів до обраної професії, усвідомлення важливості здійснення рухового режиму у ДНЗ, прагнення до самовдосконалення.

Завдання цього етапу:

- 1) накопичення у студентів системи знань, умінь та навичок щодо здійснення рухового режиму в умовах ДНЗ;
- 2) формування мотиваційної готовності до здійснення рухового режиму у ДНЗ;
- 3) формування готовності студентів до вирішення професійних завдань у процесі організації рухового режиму в умовах ДНЗ.

На цьому етапі професійної підготовки студентів у вищій школі реалізовували таку педагогічну умову: наявність у майбутніх вихователів стійкої внутрішньої мотивації до професійної діяльності.

Другий, **навчально-практичний етап**, спрямований на оптимізацію процесу формування професійних вмінь і навичок студентів щодо здійснення рухового режиму: навички володіння технікою виконання рухів, володіння методами контролю оптимального рухового режиму, як для всієї групи, так і для окремих дітей, вміння проводити діагностику рухового розвитку дітей, визначати ефективність різних методик навчання дітей дошкільного віку з позиції не тільки засвоєння рухливих дій, а й впливу на загальний розвиток і вихованість дітей, вміння регулювати фізичні навантаження дітей, урізноманітнення заходів рухового режиму, вести науково-дослідну і методичну роботу (написання курсових робіт, доповідей, рефератів). У результаті майбутні вихователі оволодівають когнітивним та руховим компонентом готовності до здійснення рухового режиму у ДНЗ.

Завдання цього етапу:

- 1) формування у студентів професійно-педагогічних знань про процес та особливості здійснення рухового режиму в умовах ДНЗ;
- 2) оволодіння студентами знаннями щодо форм і методів здійснення рухового режиму у ДНЗ з урахуванням вікових можливостей дітей;
- 3) визначення завдань у процесі організації рухового режиму в умовах ДНЗ.

На цьому етапі професійної підготовки студентів у вищій школі було впроваджено таку педагогічну умову: читання спецкурсу „Основи підготовки майбутніх вихователів до здійснення рухового режиму в ДНЗ” на основі інтегративного підходу.

Мета третього – **діяльнісно-творчого етапу** – активне застосування набутих знань, умінь і навичок під час проведення лабораторних занять та проходження педагогічної практики у дошкільному навчальному закладі, самостійно контролююча праця як організаційна форма досягнення мети.

Завдання цього етапу:

- 1) забезпечення рухового режиму в ДНЗ;
- 2) поєднання теоретичних знань з організації рухового режиму у ДНЗ та практичних умінь його здійснення при проходженні педагогічної практики;
- 3) застосування теоретичних знань та набутих умінь організації рухового режиму у процесі педагогічної практики в ДНЗ.

На цьому етапі професійної підготовки студентів у вищій школі було впроваджено таку педагогічну умову: посилення практичної підготовки студентів шляхом урахування потенціалу педагогічної практики.

Варто зазначити, що на кожному етапі при виборі методів та форм діяльності передбачається забезпечення розвитку мотиваційної сфери особистості студента.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, ми розраховуємо, що розроблена нами модель підготовки студентів сприятиме формуванню готовності майбутніх вихователів до здійснення рухового режиму у ДНЗ.

Подальші наші дослідження плануємо спрямувати на перевірку ефективності методики щодо підготовки майбутніх вихователів до здійснення рухового режиму в дошкільних навчальних закладах.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. – Рівне: Волин. обереги, 2011. – 552 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – Київ: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Комар О. Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2014. – № 9 (Ч. 2). – С. 107-116.
4. Панкратьев Е. И. Педагогические проблемы физического воспитания детей дошкольного возраста // Теория и практика физ. культуры. – 1990. – №11. – С. 13-15.
5. Педагогічний словник / ред. М. Д. Ярмаченко. – Київ: Пед. Думка, 2001. – 363 с.
6. Сисоєва С. О. Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наук. дослідж. / С. О. Сисоєва, І. В. Соколова; НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих, Маріуп. держ. гуманіт. ун-т. – Київ: ВД „ЕКМО”, 2010. – 362 с.
7. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / Л. О. Пустовіт (уклад.). – Київ: Довіра, 2000. – 1017 с.
8. Федірчик Т. Д. Розвиток педагогічного професіоналізму молодого викладача вищої школи (теоретико-методичний аспект): монографія. – Чернівці, Чернігів. Нац. ун-т, 2015. – 448 с.
9. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посіб. – Київ: Либідь, 2003. – 560 с.